

Iets over de talen der To Sada en der To Wadu,

door Dr. N. ADRIANI, afgevaardigde van het
Nederlandsch Bijbelgenootschap.

Gedurende zijn verblijf te *Paloppo* heeft de Heer Kruijt gelegenheid gehad eene woordenlijst samen te stellen van de taal der *To Sada* en eenige dagen daarna gebruikte hij een gedwongen verblijf te *Wotu* om ook van het *Wotu'sch* eene woordenlijst te maken. Beide lijsten heeft hij mij ter bewerking afgestaan, met verzoek om aan dit Tijdschrift mijne opmerkingen ter plaatsing aan te bieden. Ik voldoe hiermede zoo goed als mij mogelijk is aan dit verzoek.

De bedoelde Woordenlijsten bestaan elk uit een 450 woorden, waarvan vele stof tot opmerkingen geven. Daar het mij onnoodig voorkomt de lijsten in haar geheel uit te geven, zal ik die woorden bijeen nemen, welke voorbeelden geven van verschijnselen die bepaalde karaktertrekken dezer talen te zien geven en ons in staat stellen de verhouding van het *Sada'sch* en het *Wotu'sch* tot de reeds bekende talen van Zuid- en Midden-Celebes te bepalen.

Over de ligging van het taalgebied van het *Sada'sch* en het *Wotu'sch* en de vermoedelijke uitgestrektheid daarvan, heeft de Heer Kruijt in zijn Verslag het noodige medegedeeld. De Zuidgrenzen van de *Barée*-taal zijn hiermede door hem vastgesteld en eveneens de zuidelijke gedeelten der West- en Oostgrenzen. De Oostgrens wordt verder gevormd door het *Mori'sch*, waarvan naar de onderscheiding der inlanders (1) twee dialecten bestaan, en door 't *Loinan'sch*. Ten westen grenst het *Barée* aan het *Kolawi'sch*, *Napu'sch*, *Besowa'sch*, *Bada'sch* en *Sada'sch*. Zonder twijfel is het *Barée* de grootste

(1) Naar het woord dat de taal voor "neen" gebruikt.

taal van Midden-Celebes. Daar zij door verschillende stammen gesproken wordt, zal ik, naar het voorbeeld der inlanders, de benaming *barée* voor deze taal blijven gebruiken, maar de andere talen weder met denzelfden naam noemen als de volkstammen die ze spreken, daar benamingen als *Tara* voor het Parigi'sch, *Madi* voor het Loinan'sch niet de minste aanwijzing geven omtrent de landstreek waar ze gesproken worden.

Om tot het Sada'sch en Wotu'sch te komen, de woordenlijsten van den Heer Kruijt bevatten een aantal woorden die deze talen met de meeste Indonesische (om de vergelijking niet verder uit te strekken) gemeen hebben. Voorbeelden: *ate* (lever), *asu* (1) (hond), *buta* (blind), *buku* (been, beenderen), *kima* (schelp), *kutu* (luis), *lila* (tong), *mata* (oog), *manu* (kip), *mate* (dood), *rara*, *ra* (bloed), *sala* (fout), *talinga* (oor), *uwi* (aardvrucht). Het overige gedeelte van den woordenschat zal nu nader nagegaan worden, om te bepalen of het Sada'sch en het Wotu'sch zich meer aan de Noordelijke bureu (Barée en de bergtalen Kolawi'sch - Bada'sch, die onderling zeer nauw samenhangen en waarvan het Napu'sch als type zal genomen worden) of aan de Westelijke en Zuidelijke (Makassaarsch, Bugineesch) aansluiten.

1. **Klinkers.** Van de *pěpět* vind ik in 't Sada'sch enkele voorbeelden: *djěšělu* „ruimte onder het huis” en *ěre* „kat.” Equivalenten dezer woorden in verwante talen ken ik niet. Voorts *isěng* „weten” en *ěma* „slikken”. Deze woorden geven evenwel geen reden om den toonloozen klinker te beschouwen als aan het Sada'sch eigen. Naast *isěng* vind ik *ku-ise-mo* „ik weet al”, waar geen *pěpět* optreedt. Beide woorden kunnen zeer goed uit het Bugineesch zijn overgenomen, waar zij resp. *isěng* en *ěmě* luiden. De te Paloppo wonende To Sada kennen allen Bugineesch en hebben zich dus de uitspraak der *pěpět* wel aangewend. De Indon. *pěpět* wordt in 't Sada'sch meestal door *a*, minder vaak door *o* en *i* vertegenwoordigd. Voorbeelden

(1) Wotu'sch gebruikt *bòka*, Oud-Bug. id., hedendaagsch Bug. „blaffen.”

van de *a*: *talū* „drie”, *apa* „vier”, *anang* „zes”; *taabu* (1) „suikerriet”; *ali* „prijs, waarde”, Bug. *ēli*, Mal. enz. *bēli*; *ate* „eb”, Bug. *ēti*.

Van de *o*: *tolū* „ei”; *bongi* „nacht”.

Van de *i*: *isong* „rijstblok”, Mal. enz. *lēsung*; *sisā* „huishagedis”, Mal. *tjētjak*; *penju* „schildpad” (waar de *e* uit *i* is ontstaan), Bug. Jav. enz. *pēnju*.

Wotu'sch. Ook dit heeft geen pēpēt. De Wdl. geeft *gēna* „genoeg” als eenig voorbeeld; het zal wel uit 't Bug. *gēnē* zijn ontstaan, daar te Wotu ook Bug. gesproken wordt. Ook in 't Wotu'sch wordt de pēpēt door *a* en *o* vertegenwoordigd, bijv.: *talū* „drie”; *anama* „zes”; *ali* „prijs”; *ani* „wenkbrauw”, Bug. *ēning*, Mal. *kēning*; *sani* „weten”, Bug. *iēng*.

Van de *o*: *bongi* „nacht”, *nosu* „rijstblok”.

't Bugineesch staat met zijn pēpēt alleen te midden van het Makassaarsch, Barée, Parigi'sch, de bergtalen en het Palu'sch. Met de *a* staan het Sada'sch en Wotu'sch nader aan 't Makassaarsch en de bergtalen dan aan 't Barée en Parigi'sch, die meestal *o* hebben.

2. Medeklinkers. Van de *Gutturalen* vindt men in 't Sada'sch en Wotu'sch: *k*, *ngk*, *g*, *ngg*, *ng*, b.v. S. W. *karamē* „vinger”, *barangka* „borst”, S. *gandang*, W. *ganra* „trom”, S. W. *gongga* „mondtrom”, *djanggo* „baard”, S. *melangoa*, W. *monganga* „gapen”.

Dit geheele stel gutturalen komt in 't Mak. Bug. Barée en de bergtalen voor, alleen Parigi'sch en Palu'sch missen de *ngk*, die zij als *ngg* uitspreken.

Labialen: *p*, *mp*, *b*, *mb*, *m* komen in 't Mak. Bug. S. en W., Barée, Par. Napu'sch enz. voor. De neiging van 't Bug. om de *mb* tot *mp* te maken hebben S. en W. niet. Voorbeelden: S. W. *manipi* „dun”, S. *pirampi*, W. *impijape* „wanneer”; S. W. *banuwa* „huis”, S. *bombang*, W. *bomba* „golf”; voorvoegsels *ma-*, *mo-*, inf. *um-*, S. W.

Supradentalen. *t*, *nt*, *d*, *n* zijn aan het S. W. gelijk aan

(1) Zie over de rekking der voorlaatste lettergreep, § 18 van dit opstel.

Barée, Par. Palu'sch, en de bergtalen eigen. De aan het Mak. en Bug. eigene *nr* kennen zij niet; *Sindenreng* wordt *Sidende*. In het Wotu'sch is echter *nd* even zeldzaam als in het Bug.; zeer gewoon is daarentegen de *nr*, terwijl het Sada'sch geen *nr*, wel *nd* kent. Voorbeelden:

S. *tumbiring*, W. *tumbiri* „scheef”; S. *adi* „jongere broeder”, W. *ada* „zolder”; S. *bintoing*, W. *bintala* „ster”; S. W. *manu* „kip”; S. *kande*, W. *kanre* „spijs”; S. *gandang*, W. *ganra* „trom”; S. *mande*, W. *manre* „eten”; S. *Sando*, W. *Sanro* „priester”; S. *palandoang* „zolder”, *indo* „moeder”, *mondo* „herstellen, beter worden”, *rinding* „wand”; W. *anru* „nagel”, *ranrá* „maagd”, *anri* „jongere broeder”; S. *indang*, W. *inra* „leenen”.

De *s* is zoowel in 't Sada'sch als in 't Wotu'sch zeer gewoon, bv. S. *posi*, W. *puse* „navel”. De *h* daarentegen komt in de Wdl. in geen Sada'sch of Wotu'sch woord voor. Mak., Bug., Bar., Par. en Pal. deelen dien trek; in de bergtalen is het omgekeerd, want de *h* vervangt daar regelmatig de *s*, bv. Nap. *pohi* „navel”, *ake* „mes”, *hahijo* „negen”, *tahi* „zee”.

Palatalen. De lijsten geven voor beide talen voorbeelden van *tj*, *ntj*, *dj*, *ndj*, *nj*, zooals: S. *pitjará*, W. *pitjará* „hagedis”, S. W. *matja* „knap”, S. *matjaning*, W. *matjeni* „zoet”, S. *tjoko* „hals”, W. *petja* „gekookte rijst”, *motjú* „spuwen”; S. *pantjutju* „jongste kind”, W. *santjintje* „een weinig”; S. *djali* „vloer”, *djaka* „kam”, *djadjame* „stoppels”; S. W. *buwadja* „krokodil”, W. *adju* „boom”, *dja* „kam”, *madjengko* „krom”, *matadja* „scherp”; S. *tamandjo* „vertrekken”, *mandjiyo* „baden”, *masandja-djiang* „verwant”; S. *penju* „schildpad”; W. *manjama* „zout” (adj.).

Dat *ndj* niet in de Wotu'sche lijst voorkomt, zal wel toeval zijn.

Van de palatalen komen in het Barée voor: *ntj*, *dj*, *ndj*, *nj*. De *tj* ontbreekt; die van vreemde woorden wordt door *s* vervangen, bv. *sina*, *bisara*. De *ntj* is een genasaleerde *s*, daar de klankverbinding *ns* in 't Barée onmogelijk is. Het Par. en het Palu'sch kennen ook de *ntj* niet meer, maar hebben die tot *ndj* verzacht. De bergtalen kennen de palatalen niet.

3. Halfklinkers. De *j* komt in de Sada'sche lijst niet voor, gezwezen van de gevallen waarin zij overgangsletter is tusschen *i* en een anderen klinker, b.v. *takija* „arm”, en één geval waarin zij uit *w* is ontstaan, n. l. *Kaja* „Koffie”, uit Bug. *Kawa*. In de Wotu'sche lijst vind ik de voorbeelden: *maiyo* „roepen”, (1) Bar. *mompokijo*, Par. *nopokijo*, Nap. *mekakijo*; *juna* „staart”, eig. „zijn staart”, voor *iuna* (1) (*ikuna*), waar de *i* in de lichtste lettergreep vóór *j* is afgevallen en deze een zelfstandige beginner is geworden. *Ejo* „zon” is het eenige voorbeeld van eene *j* uit *l* ontstaan, zooals dit in het Barée gewoonlijk geschiedt. Het Par., dat anders meestal de *l* behoudt, heeft voor „zon” ook *ejo*; het Napu'sch heeft, evenals het Sada'sch, *alo*. Verder vindt men de *j* tusschen 2 *a*'s in *moawajá* „vinden”, en in *mangakaja* „graven”. In dit laatste woord kan de *j* voor *l* staan, die in vele equivalenten voorkomt, hoewel de laatste *a* onverklaard blijft. Van *moawajá* ken ik geen equivalent. De *r* is supradentaal of palataal in de talen van Midden-Celebes, nimmer gutturaal; de enkele personen die „brouwen” worden uitgelachen. Voorbeelden: S. *baroko*, W. *buró* „keel”, Bar. *wuroko*; S.W. *karamé*, Bar. *karama* „vinger”; S. *rara*, W. *ra* „bloed”. Over den klinker der 1° v.d. Tuuksche klankwet, zie § 10. De *l* is supradentaal (alveolaar) en zeer gewoon in S. en W. b.v. S.W. *mabàlo* „rood”, S. *manggulili*, W. *matambulili* „rondom”. De *w*, die geen overgangsletter is tusschen *u* en een volgende klinker, is niet veelvuldig in S. en W., die meestal eene *b* vertoonen, waar Bar. *w* heeft. Ook is de *w* in bepaalde gevallen in het S. verdwenen, zie § 7.

4. Woordvorm en Klankovergangen. Het Barée, Par. Palu'sch en de bergtalen zijn vocalische talen, d.w.z. alle lettergrepen (niet slechts de laatste) zijn open. Ook het Wotu'sch is eene vocalische taal, maar het Sada'sch is half-vocalisch in zooverre dat het de nasaal (steeds gegutturaliseerd) als eindsluiter kent. De niet-laatste lettergrepen zijn open. Of de

(1) Over 't wegvallen van de *K* in 't Wotu'sch, zie § 5.

hamza ook als sluiters of als eindsluiter voorkomt, kan ik niet beslissen, daar de Wdl. hiertoe geen gegevens levert. De hamza is slechts daar sluiters waar de volgende lettergreep met een medeklinker begint; de nasaal verbindt zich in dat geval met den beginner der volgende lettergreep en laat de voorafgaande open. Voor elke half-vocalische taal moet dus nog onderzocht worden of zij de hamza als sluiters (den zoogen. stootmedeklinker of sluiters) kent, zooals b.v. het Makassaarsch, Bugineesch, Talautsch en Sangireesch. De echt vocalische talen, zooals het Barée, kennen de hamza alleen als beginner.

Voorbeelden van den eindsluiter in 't Sada'sch:

Sada'sch.	Wotu'sch.	Barée.	Bugin.	Makass.
<i>bulang</i> (maan)	<i>bula</i>	<i>buja</i>	<i>ulëng</i>	<i>bulang</i> .
<i>bintoing</i> (ster)	<i>bintala</i>	<i>bintue</i>	<i>witoing</i>	<i>bintoing</i> .
<i>urang</i> (regen)	<i>uda</i>	<i>udja</i>	<i>udang</i>	
<i>lalang</i> (weg)	<i>dala</i>	<i>djaja</i>	<i>lalëng</i>	<i>lalang</i> .
<i>bulawang</i> (goud)....	<i>bulawa</i>	<i>wujawa</i>	<i>ulawëng</i> ...	<i>bulaeng</i> .
<i>matarang</i> (scherp) ..	<i>matadja</i>	<i>matadja</i>	<i>matarëm</i>	<i>tarang</i> .
<i>kanang</i> (rechts)	<i>kana</i>	<i>kana</i>		<i>kanang</i> .

Doch het Sada'sch heeft ook dikwijls geen eindsluiter, waar Mak. en Bug. er een hebben, b.v. *Sada* (kin) Mak. Bug. *Sadang*; *karamé* (vinger), Mak. Bug. *Karameng*; *katji-katji* (enkel), Bug. *gasingkasing*, Mak. *gasinggasing*. Een voorbeeld van het omgekeerde is S. *pulang* (rijstepap), Bug. *pulë*, Mak. *pulá*.

5. Onder de klankverschijnselen is merkwaardig het **wegvallen van de K** in het Wotu'sch, (1) waarbij samentrekking van gelijke vocalen plaats heeft, indien de *k* geen beginner der eerste lettergreep is. Het accent komt op de samengetrokken syllabe, b.v.

adju (hout), Sad. *kadju*, Mak. *kaju*

ura (kookpot), Bar. *kura*

obo (kopje), Sad. *kobo*

ompo (buike), Bar. *kompo*

ani (wenkbrauw), Mak. *kaning*

(1) Voor hetzelfde verschijnsel in 't Bug. Zie Dr. Matthes, Bug. Sprk. blz. 36.

adje (voet), Sad. *kadje*

antji-antji (enkel), Sad. *katji-katji*, zie verder § 4,

anru (nagel), Sad. Mak. Bug. *kanuku* vgl. § 8,

onau (arèn-palm), Bar. *konau*

utu (luis), Sad. Mak. *kutu*.

In het midden der woorden, bv. in:

taejo (arm), Sad. *takija*, Bar. Bug. *takije*

juna (zijn staart), Sad. Bug. *ikona*, Bar. *ikunja*

taliiu (rug), Bar. *taliku*.

moní (geel) uit *ma-uni*, Bar. Sad. *makuni*

siu (elleboog), Bar. Sad. enz. *siku*

buró (keel), Sad. *baroko*, Bar. Par. *wuroko*, Pakëwa *wurotok*

pui (vagina), Mal. Jav. Daj. Tag. Bis. *puki*, Sang. *puke* (1)

dja (kam), Sad. Bug. *djaka*

memé (hoesten) Sad. *meke*, Bar. *memeke*, Nap. *momeke*

pauli (geneesmiddel), Sad. Bar. Par. Nap. Bug. *pakuli*

salá (zilver), uit het Bug. *salaka*

babá (deur), Nap. *babaka*, Bar. *boboka*

Het Wotu'sch vertoont in dezen trek overeenkomst met het Bugineesch, doch het gaat verder, daar het Bug. alleen de *k* als woord-beginner dikwijls afwerpt. Het Sada'sch, dat deze *k* behoudt, komt daarin met het Makassaarsch, Barée, Par., Pal. en de bergtalen overeen.

6. In het Sada'sch is de **woord-beginner afgevallen** bij *isong* (rijstblok) en *angáa* (mond), dat met *-a* (zie § 44) gevormd is van *nganga*. Welke medeklinker vóór *isong* is afgevallen, laat zich niet bepalen; het Mak. heeft *asung*, Nap. *riso*, Bar. *nontju*, Par. *nondju*, Jav. M. Filipp. talen *lêsung*, enz. Waarschijnlijk is de vorm van het Napu'sch en de andere bergtalen waarvan het Sada'sch de zuidelijkste is, wel de voorlaatste vorm in deze taal.

7. In eenige Sada'sche woorden is de **W uitgevallen**, midden in het woord, dus tusschen twee klinkers, n.l. bij *bai* „varken”, voor *bawi* (Mak. Bug.), het Nap. heeft *boe*, het Mak. v. Saleyer *bahi*; *baine* „vrouw”, Mak. id., Wotu *bawine*, Bug.

(1) Het Sang, *puke* bet. „Schelp”, evenals Bent. *puai*.

Nap. *wawine*; *balao* „muis”, Mak. Bug. *balawo*, Mak. v. Sal. *balaho*; *riu* „tienduizend”, Wot. Bar. Par. Nap. enz. *riou*. Al deze woorden, behalve 't laatste, hebben in een der lettergrepen vóór de uitgevallen *w* eene *b*.

8. De klankwisselingen eenigszins naar den eisch te behandelen, is natuurlijk met zulk beperkt materiaal niet mogelijk. Alleen wijs ik nog op de Wotu'sche woorden *dambara* „licht”, Bug. Sad. *dama*, Mak. *damará*, op *ranra* „maagd”, Sad. Bug. enz. *dara*; Wot. *anru* voor *anúu* (Sad. enz. *kanuku*, zie § 5) en op het Sad. *indu*, (Mak. Bug. *inru*) dat een dergelijke versterking van de nasaal aanwijst, blijkens Wot. *onau*, Mal. *enau*. Het Sad. *sambako* „tabak” toont overgang van *t* in *s* aan, vgl. Sad. *seba*, W. *teba* (Bug. *tjeba*) „aap.”

9. **Klemtoon.** In het Sada'sch en Wotoe'sch valt de klemtoon zooals die thans bij de meeste Indonesische talen valt: op de voorlaatste lettergreep, zoowel bij stamwoorden als bij afgeleide woorden. De suffixen worden voor den klemtoon als laatste lettergrepen van het woord waaraan zij gehecht zijn, beschouwd. Zoo is het bv. in het Mak. en Bug. (1) en in het Barée van Todjo, waar men zegt *banuwáku* „mijn huis”, *madagómo* „al goed”, terwijl de W. helpt der Barée-sprekende bevolking den klemtoon laat waar het grondwoord dien had. Zoo is het ook in 't Par. Pal. en in de bergtalen. Alleen het suffix-*a* is t. o. van den klemtoon met het grondwoord één geworden; men zegt in het geheel Barée-taalgebied *wotésa* (van *wóte*), *kóta* (*óko*), maar: *wótesaka* „zet over (de rivier)”, *ókotaka* „ligt op”.

In het Wotu'sch schijnt een oxytonisch accent intusschen niet ongewoon te zijn. De Wdl., die toch slechts een klein deel van den woordenschat omvat, geeft er een aantal voorbeelden van. Zij zijn: *aró* „borst” (Bug. *aro* „lichaam”); *ranrá* „maagd”, (Sad. Bug. *dara*); *mitjú* „spuwen” (Bug. *mamitju*); *tobó* „dolk” (Sad. Mak. Bug. *tobo*); *basó* „grootte draagmand” (Sad. Bar. *baso*, Mak. *basung*, Bug. *basong*); *pitjará* „hagedis” (S. *petjara*, Bug. *pitjara*); *mompodó* „kort” (Mak. *bodo*,

(1) Matthes, Mak. Sprk. bl. 21, Bug. Spr. bl. 27.

Bug. *pontjo*); *mapipi* „plat” (Bar. *mapipi*); *tabá* „wand”, Bug. *taba*; *marumó* „week” (Sad. *lomo*, Mak. *lumu*); *mabaló* „fraai” (S. *mabalo*, Bug. *mabélo*); *molasi* „goed” (S. *makasi*, Bug. *makésing*); *mawarú* „nieuw” (Bug. *baru*, Mak. *beru*).

De uit samentrekking ontstane laatste lettergrepen hebben ook den klemtoon, zie § 5.

10. In de behandeling van den typischen medeklinker der 1° v. d. Tuuksche klankwet staat het Sada'sch beslist aan de Mak. Bug. zijde, terwijl het Wotu'sch tusschen Mak., Bug. en Barée-Parig.-Napu'sch instaat, d.w.z. in evenveel voorbeelden de *r* vertoont, als *geen* medeklinker. Dat de laatstgenoemde talen den bedoelden medeklinker op zijn Javaansch behandelen, merkte ik reeds in Ind. Gids 1896, bl. 1090 op. (1)

Voorbeelden. Sada'sch: *arusu* „rib” Bug. *rusú*, Bar. *usu*; *bara* „gestampte rijst”, Bug. *wěřě*, Bar. *weja*; *dara* „maagd”, Bug. *dara*; *djadjame* „rijsthalm”, Bug. *darame*, Bar. *dejami*; *rara* „bloed”, Bug. *dara*, Bar. *dá*; *kairi* „links”, Mak. *kairi*, Bar. *kai*; *ratu* „honderd”, Bug. *ratú*, Bar. *atu*; *ura* „ader”, Mak. *ura*, Bar. *uwa*; *riu* „duizend”, Mal. *ribu*, Barée *riou*. (2)

Op zijn Barée'sch zijn behandeld *bao* „nieuw”, Bar. *wou*, Bug. *baru*; *djio*, dat ook in het Bug. den medeklinker mist: *dijo*, Bar. *riu*.

Wotu'sch: *dambara* „licht”, Mak. *damara*, Bar. *damagi*; *darame* „rijsthalm”; *ranrá* „maagd”, Bar. *lundara* „wijfjesbuffel die nog niet gejongd heeft”; *warú* „nieuw”, *riou* „duizend” en *ura* „ader” zijn op zijn Mak. Bug. behandeld; in twee dezer voorbeelden wijkt ook het Barée af en vertoont *g* (Filippijnsch) en *r* (Mak. Bug.).

Op zijn Barée'sch zijn behandeld: *rá* „bloed”, *usu* „rib”, *dju* „baden”, *kai* „links”, *atu* „honderd”, *bae* „gestampte rijst”.

(1) Het voorbeeld *pae* moet aldaar gedelgd worden.

(2) Bug. *sěbu*, Mak. *sěbu* zijn andere woorden; hunne equivalenten zijn Bar. Par. *sowu*, Nap. *sobu*; blijkens de vormen *santjowu* (Bar. Par.). *hasobu* (Nap.) „één duizend”, worden zij als grondwoorden beschouwd. Is het beneden in § 46 opgemerkte juist, dan zit de bet. in — *bu* en zijn Bar. *sowu* „duizend” en *riou* „tienduizend” met verschillende voegsels van dezelfde stam gevormd.

11. Voor de 2e v. d. Tuuksche wet geven de lijsten:
Sada'sch: *adi* „jongere broeder”; *pare* „padi”, beide, met afwijkingen in de verwante talen vergeleken, regelmatigte vormen.

Wotu'sch: *anri* „jongere broeder” *ilo* „neus”. *Anri* is gelijkluidend met den Bug. vorm, *ilo* komt nagenoeg met Mad. *elong* overeen, ook een vorm uit de Mak.-Bug. groep.

Voor „padi” gebruikt het Wotu'sch *ase*, evenals Mak. en Bug. In het Par. en Pal. is *ose* „bëras”, vgl. ook Sang. *así* (mangasí) „rijstplanten”, misschien ook O. Jav. Mal. *nasi*.

12. Samentrekkingen. Vgl. hierbij § 5.

$$a + a = \hat{a}.$$

Wotu'sch: *djá*, uit *dja'a*, *djaka* „kam”, *râ*, Bar. Par. *râa*, Mak. Bug. *dada*, Niasch. *daha* „tak”;

salâ, uit *sala(k)a* „zilver”, een overgenomen woord;

râ, O. Jav. *râh*, Bar. *dâ*, Par. *râ* „bloed”;

mosarâ „scheiden”, waarsch. op dezelfde wijze ontstaan als Bug. *masarâng*, stam *sara* + suff. = *ang*;

babâ, uit *baba(k)a*, Nap. *babaka*, Bar. *boboka* „deuropening.”

Het suffix-*a* is plaatsaanwijzend, zie § 44; vgl. verder Bar. *bamba* „riviermond; leugenpraat”, *wombo*, Par. *wobo* „deuropening”, Kern Fidji-taal, bl. 234 i.v. *wawa*, en Codrington, Melanesian Langu, bl. 47 en 84.

pâ „dij”, Bar. Kolawi'sch *pa'a*, Tag. Mal. Ponos, *paha*, Bent. *paiang*, Sang. *palang* (Kern Fidji 188). Het Napu'sch heeft *pâ*, Bug. *pâng*.

papua „brandhout” uit *pa-apu-a*; *apu* = Bar. Par. „vuur.”

$$a + u = o.$$

Sada'sch *tau* is Wotu *ito* „mensch.”

dua „twee”, wordt *do* in Wot. *dopisa* „tweemaal.”

W. *monî*, uit *mauni* „geel.”

$$e + e = e.$$

W. *memé* uit *meme(k)e* „hoesten.”

$$o + o = o.$$

W. *buró* uit *buro(k)o* „keel.”

13. Een voorbeeld van **ellisie** van de *a* vóór de *u* levert W. *amure* „noom”, Bug. *ama uro*, terwijl in Sada'sch *anakure* „neef” de oorspr. sluiters van *ana* weer te voorschijn komt.

14. Reduplicatie en Woordherhaling. Gereduplicateerde vormen en herhaalde woorden staan in verschillende talen als in hoofdzaak gelijkwaardig naast elkaar. In het Barée herhaalt men zeer dikwijls; meestal is het duidelijk wat daarmee bedoeld wordt, maar dikwijls ook geeft iemand een woord in herhaalden vorm, dat de meesten in enkelvoudigen gebruiken; bij sommigen is 't woordherhalen eene hebbelijkheid. Reduplicatie komt in 't Barée weinig voor; de beteekenis is altijd die van eene verkorte woordherhaling. Er zijn in Barée geen bepaalde woord-categorien die met reduplicatie gevormd worden, zooals in het Sangireesch. In het Sada'sch en Wotu'sch heb ik alleen voorbeelden van woordherhaling gevonden. Voorbeelden:

S. *barung-barung* „hut” Mak. id. Bug. *warumparung*, vgl. Jav. *warung*. Voor „hut” heeft het Nap. *bambaru*; het Wotu'sch zegt *lalampa*, van welks grondwoord het Bar. *lampáani* „offerstelling” eene afleiding is.

S. W. *kawu-kawu* „kapok”, Bar. Par. Nap. *kakawu*.

S. W. *manu-manu* „vogel.” Hier heeft de woordherhaling dezelfde bet. als in 't Mak. *djangang*², Bug. *manu*², Bar. Par. Nap. kennen deze uitdrukking voor „vogel” niet, hoewel zij ook *manu* voor „kip” hebben.

W. *pada-pada* „gras”, gr. wd. *padang* „veld.”

W. *pala-pala* „vlinder”, Bar. *mala-mala*.

W. *memani-mani dea* „bidden”; hier duidt de woordherhaling eene herhaling van *memani* „verzoeken, vragen” aan.

15. Nasaleering. Van dit in het Bar. en Par. zoo zeer gewone verschijnsel leveren de lijsten de volgende voorbeelden:

Sada'sch: *pantjutju* „jongste kind”, W. *patjutju*, Bug. *patjutjûng*.

palimpi „schouder”, Bug. *palipi* „bil.” Het Bar. heeft van denzelfden stam, *malepi* „den schouder gestooten hebben.”

guntu „knie.” Van de nasaal ontdaan, vertoont dit woord sterke overeenkomst met Bar. *wukotu* „knie”, dat wellicht ontstaan is uit *wuku* „been” en *tu*, (1) O. Jav. *tûr*, Bat. *tot*, Tag. Bis. *tuhud*, Lamp. *tuwèt*; de beginner der laatste letter-

(1) Vgl. de uitdrukking voor „enkel”, *wuku jali*.

greep is de letter der 1° v.d. Tuuksche klankwet, *tu* is dus de regelmatigigen vorm in 't Barée. Men kan deze afleiding ook voor 't Sada'sch aannemen en in *gu* de laatste lettergreep van *wuku* zien, Par. heeft *wokotu*, Nap. *kuntu*.

enda „trap”, Kolaw. Wot. *oda*, Par. *odja*, Bar. *edja*, van denzelfden wortel als Mal. Jav. *djědjak*, Bat. *djodjak*, enz.

indei, *indedijo*, zie Voornaamwoorden, § 48.

Wotu'sch: *alempe* „schouder”, zie eenige regels hierboven.

antji-antji „enkel”, Sad. *katji-katji*, zie § 5.

ranrâ „maagd”, Mal. Bat. Bug. *dara*.

tampere „ligmatje, Sad. Bug. Mak. *tapere*.

momantuntu „rijst stampen”, Bar. *montutu lada* „Spaansche peper stampen”, zie § 29, *mbera* „hakmes, ijzer”. In het Nap. luidt dit woord *kombera*; ik vermoed dus dat ook hier de *k* is afgefallen en vóór de *mb* een onduidelijke klinker gehoord wordt.

In *ana-ngana muwane* en *ana-ngana bawine* „zoon, dochter” heeft *ngana* een nasalen voorslag. In het Par. treft men *ngana* aan naast *ana* „kind”. Zie verder § 19 over het tusschenzetsel.

16. Een voorslag vindt men in 't Wotu'sche *ansara* „nest”, Sad. *sara*, Mak. Bug. Mal. *sarang*. In het Bar. wordt de *s* bij nasaleering *ntj* (Par. *ndj.*), het Nap. nasaleert de *s* niet. Dit voorbeeld is het eenige dat ik van de verbinding *ns* in het Wot., heb aangetroffen.

anrale „mais”, Sad. *dale*, Bar. Par. *djole*. (1) Over de *nr*, zie boven § 2.

atita „hagedis”, Sad. *sisâ*, Bug. *tjitja*, Mak. *tjatja*, Bar. *sosoki*, Par. *soso*.

In het Sada'sch heeft *arusu* „rib” een voorslag-Equivalenten, zie § 10.

(1) De mais heet in 't Bar. ook *gowa*, Nap. *gogowa*. In 't Sang. wordt de naam *děle* gegeven aan eene op mais gelijkende plant, die hier *djole kodjo* „rechte djole” heet. Dit is dus eene aanwijzing dat de naam *djole* eigenlijk niet aan de mais toekomt, maar om de gelijkenis daaraan is gegeven, toen zij werd ingevoerd.

17. Omzetting. Het Sad. *tele* „vagina” luidt in 't Bug. *lɛsi*, Bar. *leti*; het Par. heeft eveneens *tele*, het Sausu'sche *tile*, het Mak. *telang*. In 't Bar. is *tele* bekend als eene benaming voor kleine meisjes en dit bewijst reeds op zich zelf dat het vrouwelijke schaamdeel hiermee bedoeld wordt. Juist zulke benamingen worden dikwijls verminkt, door verkorting, omzetting, enz. (1)

Sad. Wot. *barangka* „borst” luidt in 't Bar. Par. *bambara*; het Mak. heeft *barambang*, Bug. *warampang*. De *mp* wisselt hier dus met *ngk*. Het Bulu'sche *wɛruɛr* (met supradentale *r*, evenals de *d* waarmede zij in 't Sea'sch wisselt) doet veronderstellen dat Bar. Par. *bambara* een genasaleerde vorm is, met een achtervoegsel; de Mak. en Bug. vormen en dus ook de Sada'sche en Wotu'sche, zijn omgezet.

Wot. *baraja* „betalen”, Mak. *bajara* (Filipp. *bajad*, Minah. *waɟɛr*, Sang. *baehɛ*). Het Bar. heeft *mombajari*, maar dit gelijkt op een overgenomen woord. Oorspr. of niet, de omzetting is speciaal Wotu'sch.

18. Rekking. In 't Sad. is dit verschijnsel aan te wijzen in de volgende voorbeelden:

baate „braden”, Bar. *bote* „gepofte miloekorrels”, *mebote* „springen, van gebraden of gepofte miloe, of andere vruchten, van de huid, een puist, een blaar, enz.

boobo „gekookte rijst”, Mal. *bubur*.

taabu „suikerriet”, Mak. *tabu*, Bug. enz. *tɛbu*.

batu laate „dondersteen”, Wot. *batu lɛte*. Zonder twijfel is dit *lɛte* id. met Goront. *lati* „booze geest”, door Riedel verklaard Ar. *lat* met het gewone aanhechtsel dat in 't Gor. den eindsluiter hoorbaar maakt.

De onhoudbaarheid van deze afleiding blijkt voldoende hieruit, dat de *e* in Sad. Wot. hier geenszins zulk een aanhechtsel is. De uitdrukking beteekent dus „geestensteen”. Vgl. Riedel in Tijdschr. Bat. Gen. Dl. XVII, bl. 270. Ik neem dan ook de

(1) Vgl. Bar. *kedje* „penis en *kede*, benaming voor kleine jongens, en derg. gebruiken bij andere Indon. volken.

bet. „donder”, die Dr. Matthes op bl. 571 aan het Bug. toekent, niet zonder voorbehoud aan, al stellen de Inlanders dit Oud-Bugineesche woord met *gutú* gelijk, vgl. ook het (Sal-) Makassaarsche *lâte*.

laabo „ijzer” Bar. *labu*.

Voornamelijk met de *a* en steeds vóór *t* en *b* heeft deze rekking plaats. Maar om een regel op te maken heb ik geen voorbeelden genoeg.

Of het Wot. *taunu* „weven” rekking is van *tanu*, valt nog niet met zekerheid te zeggen. 't Is steeds de geklemtoonde lettergreep die gerekt wordt.

Van dit verschijnsel maakt Dr. Matthes geen gewag in zijne spraakkunsten. Ook uit de talen der Barée-groep ken ik er geen voorbeelden van.

19. Tusschenzetsel. Het door mij in het Tijdschrift van 't Bat. Gen. Dl. 39, bl. 496, v.v. besproken tusschenzetsel vindt men ook hier en daar in 't Sada'sch. Allereerst bij de telwoorden. De hoofdtelwoorden 1-9, verbonden met het subst. *pulo* „tiental”, gebruikten het in den vorm *m*, b.v. *lima-mpulo*, 50, *talu-mpulo*, 30, *sa-mpulo*, 10. Alleen bij *anampulo*, 60, van *anang*, 6, ontbreekt het, daar zijne plaats reeds bezet was door den nasalen sluiters.

Bij *saratu*, 100, *sasabu*, 1000, en *sariu*, 10.000, ontbreekt het. „Een half” is *santolo*; ook hier is het tusschenzetsel.

Verder is het in gebruik bij de aanhechting der pron. suff. zooals blijkt uit de voorbeelden: *uláangku* „mijn oudste kind”, van *uláa* (zie § 44), *kakangku* „mijn oudste broeder”, *adingku* „mijn jongere broeder.” Toch schijnt het niet altijd door te gaan, ik vind ten minste *sambuloloku* „mijn broeder.” Of het in *birintimu* „lip” aanwezig is, kan ik niet beoordeelen, daar het bepalende woord dezer samenstelling evengoed *biring*, Mak. id., Bug. *wiring* „kant, rand” kan zijn, als *biri*. Het bepaalde woord *timu* (Bug. id.) bet. „mond.”

In het Wotu'sch heb ik 't tusschenzetsel niet aangetroffen, dan bij de telwoorden *sampulo*, 10 en *santjowu*, 1000.

20. Voor-, in- en achtervoegsels. Over dit hoofddeel

der Spraakkunst moet ik hier tot mijn spijt zeer kort zijn, daar ik overtuigd ben dat men de beschrijving van de functien der voorvoegsels althans, alleen goed kan leveren voor eene taal die men zelf spreekt of van welke men een aantal geschreven teksten ter beschikking heeft. Het eenige is dus dat ik de voorbeelden der voorvoegsels, enz. groepeer en ze vergelijk met die welke in het Barée voorkomen, om aldus hare functien bij benadering aan te duiden.

Voorvoegsels in het Sada'sch.

De lijst geeft voorbeelden van:

ma-, *mo-*, *me-*, *mi-*, *m-*;

ka-, *ke-*;

la-;

ta-, *tu-*;

pa-;

Deze voorvoegsels hebben al of niet eene nasaal tusschen zich en den stam. (1)

21. De beteekenissen zijn: *ma-*, kwalificatief, praedicaten vormend van hetzelfde karakter als die in 't Mak. Bug. Sang. enz. B.v. *mangura* „jong”, *mabao* „nieuw”, *mapadi* „ziek”, *matuwa* „oud”, *mabàlo* „mooi”, *makàsi* „goed” *mapai* „bitter”, *mabàla* „warm”.

Ook het Bar. vormt zijne bijv. n. w. op dezelfde wijze zooals reeds de Heer Kruijt in zijne Grammaticale Schets heeft vermeld.

Syn. met *mo-*, wordt *ma-*, al of niet met volgenden nasaal gebruikt om Intransitieve Werkwoorden te vormen, (2) b.v. *matindo* „slapen”, *maëma* „slikken”, *maiko* „drinken”, *makada* (3) „spreken”, *maro* (4) „staan”, *malai* „gaan”.

(1) Vgl. hierover mijn reeds aangehaald opstel over het Tusschenzetsel en Dr. Fokker's opstel Ind. Gids 1896, II, bl. 1429.

(2) Hiermee wil ik niet gezegd hebben dat het Sada'sch vormelijk transitieve en intransitieve W.W. door bepaalde voorvoegsels onderscheidt.

(3) Van den stam *kada*, die in 't Bug. *ada* luidt. Het Bug. heeft den oorspr. beginner afgeworpen, maar in den vorm *makëda* is hij bewaard gebleven. Vgl. Mal. *Kata* (afleiding van Dr. Fokker, Ind. Gids 1896, II. 1429) en Bat. *kata*.

(4) Waarsch. voor *maaro*, van *aro* „lichaam”; deze vorm dateert dan uit den tijd toen de klemtoon nog op de voorlaatste viel. Voor de bet. vgl. Mal. *bërdiri*.

Het Bar. gebruikt *ma* - ook in dezen zin, naast *me* -, b.v. *malai* „gaan”, *marata* „komen”. Een nasaal tusschen den stam en het voorvoegsel hebben *mangimpi* „droomen” (Sang. Minah. talen *ipi*), *mandjio* „baden”, *mangkae* „graven”. Dit *ma**- is geheel Syn. met *ma* -, zooals beneden, § 30, nog duidelijker zal worden. Dat „graven” in onze taal transitief is, doet niets ter zake; voor „uitgraven” zegt men in 't Bar. *mongkaesi*, voor „graven” *mongkae*. Ook *mangkudu* (Wot. Bug. Bar. *bangkudu*, Mak. *bingkuru*) „*Morinda citrifolia*” heeft dit voorvoegsel. Vgl. Dr. Fokker's „*Malay Phonetics*”, bl. 24, voor 't Mal. *měngkudu*.

22. *mo* - evenals *ma* - in zijne tweede beteekenis. *mol-umambu* „rijst stampen”; hier is dus *mo*- de plaatsvervanger van *um*-, dat buiten kracht is geraakt, zie § 41.

mosomba „zeilen”, Wot. *sumomba*, Bar. *mosumomba*, dus ook hier syn. met *um*-.

mosulapa „vierkant”, van *sulapa*, Bug. *saləpa*, Mak. Bar. *salapa* „pinangdoos”. In het Mak. is *sulapa* „zijde, kant”, *mosulapa* zou dus „kantig” kunnen zijn. Men kan dus in dit woord *mo* - met *ma* - gelijk stellen.

*Mo**- komt voor in *montanung*, naast *tumanung* „weven”, Etym. is *mo*- = Mal. enz. *mə* -.

23. *me* -, *mi* -;

metuwa „lachen”, Wot. id. Bug. *meljawa*;

melangou „gapen”;

mekutana „vragen”, Bug. *makutana*, Mak. *akutanang*.

Het woord voor „vragen”, *mepeoasi*, heeft in 't Baree ook *me*- (naast *mo*-, *mompeoasi*) evenals *merapi* en *mekakai* „vragen, verzoeken” en dit hangt zonder twijfel samen met de bet. van „vragen, zoeken”, welke in het Bar. zoowel aan *me*- als aan *meki*- eigen is. (1) Zoo zegt men b.v. *mekadju* „hout halen”, *meajuta* „brandhout halen”, *melauro* „rotan zoeken”, *mewojo* „bamboe gaan halen”, *mebau* „uit visschen gaan”, *meira* „boombladeren gaan halen” en *mekipakuli* „om geneesmiddelen

(1) Vgl. *maki*- in de Filippijnsche talen, Sang. Spr. bl. 123-125.

vragen" *mekioli* "te koop vragen", *mekipowija* "vragen om te maken", *mekirangani* "vragen om bij te doen, om meer vragen". Dat *me-* ook in 't Sada'sch deze bet. heeft, blijkt uit *mepare* "oogsten", Nap. id., van den stam *pare* "padi", dus "op padi uitgaan".

melaku dowā "bidden", Bug. *melau dowang*, woordelijk "beden vragen", vgl. de Mal. uitdrukking *mintā doa*.

In *megora* "zeeroof drijven" maakt *me-* het naamw. *gara* "zeeroover" tot praedicaat, terwijl aan *mebali* "antwoorden" eig. "weergeven", beantwoordt het Bug. *mábali ada*, Bar. *mobali nuntu*.

Het voorvoegsel *me-* komt dus voor waar Bug. *ma-*, *me-*, Bar. *mo-*, *me-* heeft. Dr. Matthes kent aan *ma-* en *me-* dezelfde waarde toe, zie Bug. Spr. bl. 70. De syntaktische waarde van *me-* geheel helder te maken, gaat met de beperkte middelen niet aan.

Van *mi-* "een bekenden bijvorm van *me-*, vind ik slechts de voorbeelden *mintungudu* "spuwen", en *mimbuni* "verbergen". Het eerste komt vormelijk overeen met Bar. *monta-ngudju*, de op het oogstveld gebruikelijke term voor *manginu* "drinken", dat woordelijk beteekent "een snoet maken, den mond vooruitsteken, van *ngudju* "uitwendige mond, snoet", zoodat de bet. "spuwen" zeer begrijpelijk is. *Mimbuni*, van den bekenden stam *buni*, al of niet met voorvoegsel *sa**-, heeft in 't Bar. het voorvoegsel *me-*. *Mi-* staat dus, evenals *me-*, naast Bar. *mo*.

24. *m* en de enkele *nasaal* zijn aan te wijzen in *mandeki* "eten", *mate* "sterven", overeenkomende met Bar. Nap. *ande*, Bug. *anre* en het M. P. *matai*. Verder in *mondo* "genezen", vgl. Bug. *monro*, met *m* gevormd van *onro* "blijven, wonen", Bar. *meonto* "blijven". Dat "genezen" en "blijven" één begrip zijn, laat zich gemakkelijk begrijpen, indien men aan het blijven van den levensgeest denkt. Ook 't begrip "terugkomen" valt dikwijls samen met dat van "herstellen", vgl. bv. Sang. Talautsch *pule* "terugkeeren" met Jav. Mal. *pulih* "herstellen", Sang. *ule*, id. Tag. Bis. *oli*, Ibng. *uli* "overdoen", Wot. *mole* "herstellen".

Indien *mela* „kunnen” ident. is met Bar. *maja*, Par. Nap. *mala* „mogelijk zijn”, moet *ela* als grondwoord beschouwd worden, daar de Bar. Par. Nap. vormen van den stam *aja*, *ala* zijn afgeleid. Een enkele nasaleering van den beginner vindt men in *nggaragana* „werken”, een woord dat ik in geen der verwante talen terugvind. In 't Mak. en Bug. is deze vorming van w. w. zeer gewoon.

25. *ka-*, *ke-*.

Het eerste vindt men in de volgende voorbeelden:

katimba „lepel van kokosdop”, mij niet in een der verwante talen bekend. In het Bar. bet, *timba* „bladschede van den sago-palm”, waarvan men hier o.a. draagmanden (vroeger misschien lepels) maakt.

Kasisi „muskiet”, in 't Bar. de naam van een ander klein stekend insect. De voorvoeging *ka-* vóór namen van planten en dieren, in 't Mal, veelvuldig (Dr. Fokker, Ind. Gids 1895, II, bl. 1588), is ook in 't Barée bekend. Een voorbeeld van een plantennaam is *kalosi* „pinang”, Bug. *alosi*. Zie § 5.

Voorbeelden van adjectieven gevormd met *ka-*, zooals ook het Napu'sch ze kent, zijn de volgende:

Kalebu „rond”, Wot. *malimbu*, Bug. *malebu*.

Kadake „slecht”, Wot. Kol. *madâ*, Bug. *madjâ*, Bar. Par. *madjâa*, van den bekenden stam. Ook het Nap. heeft *kadake*. Een woord als *marugike* „duur” in het Nap. (1) toont duidelijk aan dat *-ke* van *kadake* niet tot den stam behoort en dat *ka-* hier 't adjectief van den stam *da* vormt.

Kandapi „nabij”, gevormd uit *ka**- en *dapi*, ident. met Daj. *gapi* „nabij”, Sang. *hapi* „vriend”, en verder met Mak. *ampí*, Bug. *apí* „nabij”, Sang. *apidê* „tevens, meteen” (*kú apidê nameru si sie* „en gaf hem meteen een klap om de ooren”), Tag. Bis. *apid*, Mal. Jav. *hampir*, enz.

Kandalang „diep”, met *ka**- van den stam *dalang*, welks verschillende vormen in de Indon. talen alle beteekenen „in,

(1) Vgl. in dezelfde taal *mandike*, Bar. *modji* „zwijgen”, Nap. *raduwake* „tweede”, *tô mowiake* „landbouwer”, Bar. *tô mowia*.

binnen, donker, diep". Het Nap. heeft *kalada*, Wot. *manrala*, Par. *mandala*, voor „diep”.

Kalando „lang”. Ook hier heeft het Nap. den naastbijstaanden vorm, in *ngkararu*. Vgl. verder Bug. *rənrang*, Mak. *ranrang*, Mal. *landjut*.

Kambela „ver”, Bug. *mabela*, Mak. *bela*, id. Over *ka-* bij de Rangtelwoorden, zie § 46.

Ke- is te vinden in *keana* „baren”. Uit het Bar. is het bekend, (1) het beteekent daar „behept met” en duidt aan het voorhanden zijn van iets slechts of lastigs: *kelage* „slijkerig”, *kebota* „verstopt door oorsmeer”, *kesola* „schurftig”; *Koro-m Poso Kegarango* „de Posso rivier heeft krokodillen”. In het Sada'sch heeft het dus niet die ongunstige bij-beteekenis, maar komt overeen met Mal. *bər-* in *bəranak*.

26. Een zonderling voorvoegsel is *la-*. De vijf voorbeelden die de W.dl. levert, geven geen gelegenheid om de kracht van *la-* te bepalen, daar er bij alle 5 nog een ander voorvoegsel op volgt, dat het woord zijn eigenlijk karakter schijnt te geven. Indien het een dood voorvoegsel was, zou het op de tweede en niet op de eerste plaats staan. Misschien is het geen eigenlijk voorvoegsel en moet het los vóór het woord staan. Alleen een langer verblijf onder de To-Sada dan de Hr. Kruijt kon houden, kan deze kwestie uitmaken.

Intusschen ligt het vermoeden voor de hand dat dit *la* in beteekenis en vorm identisch is met het Makassaarsche *la*, door Dr. Matthes in § 203 zijner Spraakkunst behandeld. In dat geval zouden de hier volgende 5 voorbeelden allen in den toekomenden tijd staan: en bijv. *lamatindo* beteekenen „gaan slapen, zullen slapen”, *lam utanang* „gaan planten”. In 't Bar. kan men hetzelfde uitdrukken door een voorgevoegd *da*, b.v. *da kujore* „laat ik gaan slapen, ik zal gaan slapen”, *bara da kuwaika siko?* „zal ik het je soms geven?”

lamatindo „slapen”, Bug. *matinro*.

lamantaneng „planten”. De stam van dit woord is genoeg-

(1) Zie Kruijt's Barée Woordenlijst, bl. 120.

zaam bekend om te doen zien dat *ma** het eigenlijke voorvoegsel is en *la-* hier dezelfde plaats heeft als in 't vorige woord.

lamasapi "ruilen", Bug. *sapi*, Par. Mak. *sambe*. Ook hier staat dus *la-* vóó 't eigenlijke voorvoegsel.

latitaina "poepen", *latiteme* "pissen". De stammen dezer woorden zijn *tai* en *teme*, beide zonder voorvoegsel in 't Bug. als praedicaat gebruikt. Het Mak. heeft *tatai*, Bar. Par. *totai*, Nap. *tetai*, met voorvoegsels: Bar. *mototai*, Par. *nototai*, Nap. *montetai*. Dat *to-* en *te-* hier geen reduplicatie-syllaben zijn, maar voorvoegsels, wordt duidelijk gemaakt door Mak. *tameja*, Bar. *tojoi* of *motojoi* "pissen", stam *joi* "pis" (vgl. Jav. *ujuh*), Par. *notoloi*. 't Nap. gebruikt een ander woord. Bij deze twee woorden staat dus ook *la-* vóór het voorvoegsel.

27. *ta-*, *tu-*.

tasisapi "betalen" of juister "tegen elkaar ruilen", waarin *si-* het wederkeerige voorvoegsel is. Over *sapi*, zie § 26.

tamandjo "vertrekken" heeft waarsch. tot stam *djo* of *ndjo*, te vergelijken met Bar. *ndjou* en *lou*, Par. *ndjogu* "heengaan". Dit woord heeft dus ook twee voorvoegsels.

Deze twee voorbeelden stellen ons dus niet in staat over de kracht van *ta-* te oordeelen. In het Barée is het met Mal. *tër-* te vergelijken, ook in beteekenis.

tu- is een voorvoegsel in *tumbiring*, Wot. *tumbiri* "schuin", waarvan de stam aan Jav. Mal. (*m*)*iring* "hellend", Mak. *biring*, Bug. *wiring* "kant, rand" doet denken. Ook het Barée kent *tumbiri*, Kol. *tubiri* "schuin, scheef"; 't Loinansch heeft *tubing*, doch daarnaast *songiling* "scheef". Vgl. nog Mal. *tubir* "geul, diepte, steilte", Gor. *intintili* "scheef". De stam is dus in *bir*, *bing*, *biring*, enz. maar de kracht van *tu**, blijkbaar een oud bestanddeel, is niet te bepalen.

28. *Pa-*, *pe-*.

Pa- is te vinden in *palandoang* "zolder", dat ook een plaatsaanduidend achtervoegsel heeft, zie § 14. Den stam *lando* hebben wij § 25 aangetroffen in *kalando* "lang", maar deze bet. is moeilijk met die van "zolder" overeen te brengen. Het Bug. *lanro* bet. "maken, vervaardigen".

Palandoang zou dus, van dien stam afgeleid, „werkplaats” moeten beteekenen. Nu is de zolder wel nergens werkplaats, bij de To-Radja's of de Bugineezzen, maar men kan aannemen dat het woord niet de oorspronkelijke benaming is voor „zolder” waarvoor het Sada'sch *rakea* heeft, in overeenstemming met de andere To-Radja'sche talen. Zie § 44.

Pe- heeft het Sada'sch in *pedjulu* „wijsvinger”, te vergelijken met Bug. *padjêlô*, van den stam *djêlô*, „wijzen, toonen”. Dit moet dus in 't Sad. *djulu* zijn, waaruit volgt dat *pe-* hier de bet. van ons *-er* heeft.

Voorvoegsels in het Wotu'sch.

mo-, *ma-*, *mi-*, *me-*, *manga-*, *m-*.

29. *mo-*, al of niet door een nasaal aan den stam verbonden: *mongimpi* „droomen”, naast Sad. *mangimpi*, § 21.

monango „zwemmen”, Nap. Par. id. Bar. *monangu*, Bug. *nange*, Mak. *lange*, zonder voorvoegsel.

mopau „spreken”, Bar. *mompau*, Par. *nompau*, Bug. Mak. *pau*, zonder prefix.

monganga „gapen” equival. § 44.

mompudsi „vragen”, Bar. *mompeodsi*, id.

monawa-nawa „overdenken”, Bar. *menawa*² Mak. Bug. Sad. *nawa*², zonder voorvoegsel.

mosarâ „scheiden”, Sad. *sara*, Bug. *masârâng*;

momante „oogsten”, Bar. *momota*, van den stam *pota*, Par. *nomonte*.

moberei „trouwen”, van *bere* (voor echtgenoot wordt opgegeven *to bere*, vgl. Mak. *beré*), voor het prefix dus te vergelijken met Bar. *marongo*, Par. *norongo*, van *rongo* „echtgenoot”.

moipa „loopen”, te vergelijken met Bar. *meripo* „vluchten”;

molinga „vergeten”: in het Bar. *kalingani* en Par. *kalingasi* heeft dit woord het voorvoegsel *ka-*, zooals ook de Mak. en Bug. uitdrukking voor „vergeten”, *kalupa*;

momantuntu „rijst stampen” komt overeen met Bar. *montutu lada* „spaansche peper stampen”. Het woord heeft in 't Wotu'sch twee voorvoegsels; hetzelfde komt voor in 't Bar. bij *momantau* „rijst of mais in draagvrachten vervoeren”, dat

in gebruik is bij de *To-Lage*, terwijl de *To-Pebato mantau* zeggen.

momonggiwu „beboeten”, Bar. *megiwu* en *mompegiwu*, heeft eveneens twee voorvoegsels. Wellicht heeft men aan reduplicatie van het voorvoegsel te denken, tenzij men eene niet geringe verstoring der taalregels aanneme, daar de voorvoegsels *ma* - en *mo* - in de huidige taal nog in hunne volle kracht gevoeld worden.

Mo - komt dus in 't Wotu'sch met Bar. *mo* -, *me* - overeen; eene tweede functie is die waarin het naast *ma* - staat, met de gewone kwalificeerende beteekenis. Voorbeelden:

mompodô „kort”, zie § 9.

mosulapa „vierkant”, zie § 22.

moleme „gezond, genezen”. Deze opgave stelt ons niet in staat over het karakter van dit woord te oordeelen. Mak. en Bug. *lemé* beteekenen „langzaam voortgaan, zooals een herstellende zieke”. Wellicht is het Wotu'sche *moleme* ook als w. w. of als deelwoord te beschouwen.

moawajâ „vinden”, misschien te vergelijken met Mak. *aboja* „zoeken”. Deze overgang van beteekenis is niet ongewoon. In dat geval zou ook dit woord twee voorvoegsels hebben.

molasi „goed”, vergel. Bar. *lèsè*, *lidi*, „fraai”, Bug. dentjeng „goed”, deze woorden hebben dat voorvoegsel *ma* -.

30. *ma* - is in de Wdl. niet zoo veelvuldig als *mo* -, terwijl in het Sad. het omgekeerde 't geval is, b.v. *mandiu* „baden”, Bar. id. Sad. *mandjio*, § 21.

mamongo „ziek”, st. *mongo*, Bug. *mèngèng*, Mak. *mangang* „loom, ziekelijk.”

mambela „gewond”, Bar. Par. *wela*, Nap. *bela* „wond” is de stam. Eenige Minah. talen hebben *pela masinole* „braden”. Zie beneden § 42. Waarsch. bet. dit woord „gebraden”, daar *ma* - hier als plaatsvervanger van - *in* - moet gelden.

matâsa „rijp”, van den bekenden stam, Mak. Bug. *tasá*, Jav. Bent. *tasak*, Sang. *sasá*.

matiwe tasi „de zee ebt”; *we* - moet een achtervoegsel zijn en *mati* is van den stam *ati*, Sad. *ati*, Bug. *ëti*, Bar. Nap. *oti*.

Het is dus niet te bepalen of *ma-* dan wel *m-* het voorvoegsel is. *masuli* „duur”, *mabengka* „goedkoop”, *madodo* „mager” (Bug. Mak. *dodong* „ziek, vermoeid”, Bar. *madodo* „lusteloos, ziekerig”), *madjengko* „krom” (Sad. Bug. *madjeko*, Bar. *madenggo*); *matadja* „scherp”, *malimbu* „rond”, *maputi* „wit”, *maeta* „zwart”, *mapai* „bitter” toonen duidelijk aan, dat de gewone vorming van kwalificeerende woorden in het Wotu'sch evenzoo door *ma-* geschiedt als in de meeste andere Indon. talen. Vormen als *manrate* „lang”, (Par. *narate*, Bar. *marate* „hoog”), *mandala* „diep” (zie § 25) toonen aan dat de nasaal, bij dit prefix als tusschenzetsel gebruikt, niet den minsten invloed op de beteekenis heeft.

31. *mi-*, *me-*.

mimbula „planten” vindt men terug in Bar. *pomuja*, *mompomuja*, Ponos. *pumbula*, Mong. *bula* en Goront. *momulo* „planten”.

metawa „lachen”, zie § 23.

memê „hoesten”, zie § 5.

meinusu „spuwen”, van *inusu* „spog”. Indien het Nap. *tinudu*, met *-in-* van den stam *tudu* gevormd, equivalent is, kan hier verder naar 't § 23 over 't Sad. *mintungudu* gezegde verwezen worden.

memani, in *memani dowa*, zie § 23.

melupelo „zoeken”. Ook hier is de voorkeur voor *me-* uit de beteekenis te verklaren. In het Bar. *mompepali* „zoeken” is eveneens *pe-*, de n.w. lijke vorm van *me-* op te merken.

32. Het voorvoegsel *m-* is in de volgende vormen:

manre „eten”, zie § 24.

mate „sterven”, zie § 24.

minuwe „drinken”. Naar het voorvoegsel komt deze vorm overeen met Bug. *minung*, Mal. enz. *minum*, terwijl de talen der Barée-groep *ma-* of *mo-* gebruiken, bv. Bar. *manginu*, Par. *nonginu*, Nap. *mangenu*, enz. Zonder twijfel is *minu* het woord en *-we*, evenals in *matiwe* (§ 30) een achtervoegsel, wellicht id. met het Bug. lidwoord *e*.

mole „herstellen”, zie § 24.

moge "groot"; van dit woord ken ik geene equivalenten die bewijzen dat het met *m-* is gevormd.

matja "knap", Sad. id. Bug. *matja* "schrander, listig", door Dr. Matthes van den stam *atja* afgeleid.

Van nasaleering van den begin-medeklinker geeft *mbuao* "werken" een voorbeeld.

34. *manga* - komt niet in de Sada'sche en driemaal in de Wotu'sche lijst voor. In het Barée is dit voorvoegsel niet zeldzaam, maar de verklaring er van kan ik nog niet geven, daar de voorbeelden met andere afwisselen waarin, naar het schijnt zonder eenig verschil in beteekenis een en ander voorvoegsel wordt gebruikt. Zoo staat *mangawai* "geven" naast *mambai*, *mangantóo* "zeggen, noemen" naast *mantóo*, *mangintjani* naast *mantjani* "weten". In het Wotu'sch heeft men *manganasu* "koken", *mangakaja* "graven", *mangaposu* "verwant zijn". Het eerste heeft naast zich Bug. *mánasu*, Bar. *manasu* "koken"; het Sad. *maawas* is een mij nog duistere vorm. De stam van *mangakaja* is bekend genoeg, hoewel de hier aangetroffen vorm elders niet bekend is. *Kali*, de Bug. vorm, is de meest gewone, daarnaast *kae*, dat ook Bar. Par. Nap. is (*mongkae*, *nongkae*). Den stam van *mangaposu* vindt men in 't Bar. *potu* "verwante" terug. Men kan dus aan *manga* - geen ander karakter toekennen dan aan *mo-*, *ma-*. De vraag blijft evenwel of het in *ma-nga* of in *m-ang-a* te ontleden is. In het eerste geval zal men bij *nga* te denken hebben aan hetzelfde bestanddeel als in 't Sang. Tag. Bis. Pamp. *manga*, Mong. *mongo* is aangetroffen, zie Sang. Spraakk. bl. 219.

Van een invoegsel *ang* bestaan in het Barée ook voorbeelden, bv. *kangeja* "papegaai", naast *keja*, id., vgl. Sang. *kaleá*, Minah. *kéleak*, Bent. *kalijak*. Het wisselt in 't Bar. met *-al-* en *-an-*, frequentatief-invoegsels. Vgl. ook Sang. Sprk. bl. 151, 599. In ieder geval is *ng* de letter waarop 't aankomt, 't zij de *a* er vóór of er achter uitgesproken wordt.

35. *i-* heeft de Wdl. *iome* en *ibawa*, waarvoor resp. "slikken" en "dragen" wordt opgegeven. Het is niet te denken

dat dit *i-* eene andere beteekenis zal hebben dan *Mal. di-*, *Bug. ri-*, *Sang. i-* n.l. aanduiding van eene soort van „passieve vormen”. (1) De stam *ome* is § 1, 21 besproken, *bawa* is overbekend.

36. *o-* komt voor in *oana* „baren”, waarnaast *Sad. keana*, § 25. Ik aarzel niet *o-* voor eene verminking van *ko-* te houden, vgl. § 5. *Ko-* staat dan met *ke-* en *ki-* naast *ka-*. Zie ook *Sang. Sprk.* bl. 85, 144.

37. *la-* alleen gevonden in *lapudji* „liefhebben”. Ook het *Bug. pudji* bet. o.a. „ergens van houden”. Over *la-*, zie § 26.

38. *ba-* in *bangkudu*, afwisselend met *mangkudu*, zie § 21.

39. *pa-*, voor het *Sad.* § 28 besproken, vindt men in *papuwa* „brandhout”, uit *pa- apu-a*. Het wordt ook voor „hout” in ’t algemeen gebruikt. *Apu* is in ’t *Wot.* „vuur”, evenals *Bar. Par.*, terwijl *Nap.* en *Sad.* evenals *Bug. api* hebben. Zie verder § 44.

pangowàra „mast” herinnert aan *Bar. panaware* „zeiltuig in den vorm van een sarong tusschen twee opstaande staken in de breedte uitgespreid.” *Mopanawara* „aldus zeilen”; ’t is zeker een oud woord, daar deze primitieve wijze van zeilen op het Meer de eenig geoorloofde is. Den stam van dit woord. dat misschien ook een suffix heeft, ken ik niet.

pangale „bosch” is ook in ’t *Barée* bekend, speciaal in den zin van „maagdelijk woud”. De stam is voorhanden in *Bug. alè*, *Jav. alas*.

40. *tu-* alleen gevonden in *tumbiri*, zie § 27.

Invoegsels in het *Sada*’sch en *Wotu*’sch.

Voorbeelden zijn te geven van *-um-*, *-in-*, *-al-*, *-an-*, *-ar-*.

41. *-um-* speelt in *S.* en *W.* ongetwijfeld eene even geringe rol als in ’t *Mak. Bug. Bar.* In deze laatste taal is het een dood infix; de woorden daarmee gevormd worden als grondwoorden behandeld en soms meer met andere voorvoegsels samengesteld, bv. *mosumomba* „zeilen”, van *somba* „zeil”, vgl. *Mak. simombalá*. Hetzelfde kan van *-um-* in ’t *S.* en

(1) De juistheid dezer benaming laat ik voorloopig in het midden.

W. gezegd worden, daar ook hier de voorvoegsels die thans in het spraakgebruik de voormalige waarde van - *um* - hebben, te samen met of naast - *um* - bij denzelfden stam voorkomen. B.v.

Sada'sch *montanung* en *tumanuug* „weven”, stam *tanung*, Mak. id. Bug. *tènung*, Mal. *tènun*.

molumambu „rijst stampen”, st. *lambu*. Bug. *lampú*, *nampú*; *lumingka* „loopen”, st. *lingka*, vgl. *lingka* in het Mak. van Saleijer.

tumangi „weenen”, Mal. enz. *tangis*, vgl. Bar. *motumangi*, Maleg. *mitomany*.

Of *sumanga* (Mal. *sèmatig*, Jav. *sèmatig*, Bug. *sumangě*, Mak. *sumangá*, Daj. *simangat*, enz.) een infix - *um* - heeft is nog niet uit te maken. De stam zou dan zijn *sanga*, in 't Sausu'sch, Palu'sch, Parigi'sch, Nap. *hanga*, Loinan'sch *sanggo* „naam”. Dat de naam met de ziel geïdentificeerd wordt is een bekend ding. (1) Maar wat dan de bet. van - *um* - hier is, blijft duister.

Een merkwaardig woord is *tudongkong* „zitten”, waarvoor Wot. *tumongko* heeft. 't Mak. heeft *dongkó*. Het kan dus zijn dat *tudongko* een voorvoegsel *tu-* (§ 27) heeft; ook is het mogelijk dat *tumongko* en *tudongko* zich verhouden als Bar. *moana* en *doana* „kinderen krijgen”, *doinosa* en *moinosa* „ademen”, *dompaho* en *mompaho* „rijst planten”, *delindja* en *melindja*. (2)

Wotu'sch. Hier zijn te noemen:

tumangi, *tumongko*, *sumomba* (Sad. *mosomba*,) zie hierboven.

lumonga „manen” (een schuldenaar), st. *longa*;

gumora „zeeroof plegen”, stam *gora*, ook in Bar. Mak. Bug. voorhanden en wellicht id. met *garap*, waarvan de Clercq zegt, dat het eene benaming van voormalige zeeroovers is. (3) Indien het inderdaad een vreemd woord is, moet men zich wel verwonderen over 't invoegsel. In 't Bar. komt ook

(1) Vgl. Andree, Ethnogr. Parall. u. Vgl. 1878, bl. 165 vlg. en ook Med. Ned. Zend. Gen. XXXVI, bl. 401.

(2) Dit *do-* naast *mo-*, *de-* naast *me-* is tot de *To-Lage* beperkt.

(3) Bijdr. Res. Tern. bl. 59.

een *mogumora* voor „juichen, luidruchtig feestvertoon maken over een gesnelden kop”, vgl. Mak. Bug. *gora* luidruchtig zijn, hoera roepen”, zonder twijfel een inheemsch woord. Wellicht zijn deze beide woorden met elkaar verward.

42. - *in* - Evenals in 't Mak. Bug. en Bar. is ook dit infix in 't Sada'sch en Wotu'sch dood. De Sada'sche lijst levert alleen *kinalo* „reisvoorraad”, waarvan ik den stam niet ken, tenzij die te vinden mocht zijn in 't Bug. *kalo* „omwinden”, zoodat het dan „ingepakt” zou beteekenen.

Het Wot. levert meer: *masinole* „braden”, stam *sole*, Bar. Kol. Par. id. „braden”, zie § 30;

minanga „rivier”, Mak. *binanga*, Bug. *winanga*.

In 't Bar. bet. *winanga* speciaal „riviermond”.

Indien de vorm met *w* de oorspronkelijke is, zou de stam *wanga* kunnen zijn en id. met het M.P. *bangka*, *wangka*, *waka*, *wanga* „boot, scheepje”. Het Bar. heeft *duwanga* en *duwángani*, Loin. *duwangan*, vgl. ook Tern. *djuanga*, Mak. *paduwakang*, Bug. *paduwakèng*. Dan zou dus *winanga* „het bevarene” beteekenen, eene benaming die zeer goed op eene rivier, in de eerste plaats op hare monding past.

Dat *inusu* „spog” met *in-* is gevormd, is waarschijnlijk, daar *in-* ook wel als voorvoegsel optreedt. De stam *usu* zou dan met den stam van *mitju* (Wot. Bug.) overeenkomen.

43. Van - *an* -, - *al* -, - *ar* - zijn ook maar weinige voorbeelden te noemen. Ook deze infixen zijn dood, evenals in 't Bar. Mak. en Bug. De oorspr. frequentatieve beteekenis is ook niet in al de voorbeelden te constateeren.

Sada'sch: *kalepa* „oksel”, Bug. *alepa*, waarvan de stam in 't Mak. *epa* (voor *kepa*) voorkomt. Van het Bar. Par. *kariki* vindt men den stam in 't Wot. *keke* terug. Het woord voor „oksel” heeft in vele Indon. talen een frequ. infix.

palimpi, Mak. Bug. „zijde, kant, heup”, Sad. „schouder”, komt van den stam *pi(m)pi*, welke in 't Bar. Nap. Sad. Wot. de bet. „plat” heeft.

kanuku „nagel, klauw, hoef”, Mak. Bug. id.

De grondvorm *kuku* is Jav. Mal.

Karame, Wot. Kol. id., Mak. Bug. *karameng*, Bar. *karama* „vinger”. De stam is waarsch. te vinden in Min. *kama* „hand”, Ibug. *kamang*, Mal. van Malaka id.; vgl. nog Tag. *galamai*, Negr. *garamai*.

Wotu'sch. Vermelding verdient *anru*, de verminkte vorm van *kanuku*, dat zijne beide *k*'s verloren heeft en van het overschietende *anúu*, *anu*, *anru* heeft gemaakt, vgl. *kanre* met Bar. *koni* „eten”;

talombo „piek”, stam Jav. Mal. *tumbak*.

Achtervoegsels.

44. - *a*, - *ang*, overeenkomende met het M. P. - *ang*, - *ëng*, - *eng*, is in 't Sad. en Wot. gelijk elders, plaatsaanwijzend. Men zou in het Sad. slechts - *ang* verwachten; het voorkomen van - *a* naast - *ang* levert het bewijs dat het S. nog bezig is vocalisch te worden. De talen die dit proces reeds geeindigd hebben (Bar. Par. Nap. Kol.) bezitten naast - *a* nog - *ani* of - *angi*, doch de vormen met - *a* hebben de overhand. In laatstgenoemde talen is dit suffix dood, men vormt er geen nieuwe woorden meer mee en de bestaande worden reeds hier en daar door andere verdrongen. De lijsten leveren de volgende voorbeelden:

Sada'sch. *rakea* „zolder”, Woordel. „plaats van opklimmen”, van *rake*, een welbekenden stam, waarvan in 't Bar. *mandake*, Par. *nandake* „bergen beklimmen”. Zie verder Kern., Fidji-taal, bl. 138. Voor „zolder” heeft Bar. *rakéani*, Bug. *arakejang*, het Nap. drukt hetzelfde uit met *hawia*, van *hawi* (Bar. *sawi*, Bent. *hawi*. Sang. *awi* Bug. *sai*) „opklimmen.”

angáa „mond”, voor *nganga-a* van *nganga*, Bar. Par. Kol. Nap. Minah. Sang. Bug. id., „mond, gapen”. Het welluidendheidshalve afvallen van den beginner is § 6 besproken.

beluwa, Bug. Nap. *weluwa*, Wot. *baluwa*, Par. *wuluwa*, Bar. *wujuwa*. De Par. en Bar. vormen zijn afgeleid resp. van *wulu*, *wuju*, Mal. enz. *bulu* „lichaamshaar”. We mogen dus denzelfden stam voor de Sada'sche en Wotu'sche vormen aannemen. Het achtervoegsel is hier zeker niet zuiver plaats-

aanduidend. Van de twee verklaringen die Prof. Kern geeft van het aanhechtsel in 't Fidji'sche *vulua* „schaamharen” komt mij de eerste (aanduiding van een collectief meervoud) voor de ware te zijn, daar zij zich 't nauwst aansluit aan de plaatsaanduidende beteekenis. Men kan dezelfde wijziging opmerken bij Mal. *durian*, *sĕlatan*.

ulĕa, in *ana ulĕangku* „mijn eerstgeborene”. Over het tusschenzetsel, zie § 19. Mak. Bug. hebben *ana uluwa*, zonder twijfel afgeleid van *ulu* „hoofd”; van denzelfden stam mag men Sad. *ulĕa* en Bar. *ujuwe* (voor *uluwe*) afleiden. Het Par. gebruikt voor „eerste” *ulu-uluna*. *Ulu* is ook nog in 't Sad. voor „hoofd” in gebruik, in 't Bar. niet meer.

urĕa „wortel”, van den stam *ura*, in 't Sada'sch „pees”, het bekende woord voor „ader, spier, pees”, Mal. *urat*, enz. Voor de bet. van 't achtervoegsel, zie bij *beluwa*.

- *ang* hebben: *palandoang*, zie § 28;

babangang „deur”, van *babang*; het Nap. heeft *babaka* en *baba*, het Bar. *boboka* en daarnaast *wombo* „deuropening”, Par. *wobo*. Zie ook § 5.

padewatang, in de uitdrukking *banuwa padewatang*, woordelijk „huis, verblijfplaats van goden”. Het Skr. *dewatā*, in zijne verschillende vormen door geheel Indonesie verspreid, is dus ook in 't Sad. opgenomen; men duidt er het dorpshuis mee aan; dat in 't Bar. Wot. Par. Nap. *lobo* heet.

Wotu'sch. Hier is - *a* de eenige vorm.

papuwa „brandhout”, reeds in § 39 besproken. De beteekenis is afwijkend, daar men „kookplaats, vuurhaard” of iets derg. zou verwachten.

sampita „blaasroer”. De naam van dit wapen heeft in de meeste Indon. talen den stamvorm, bv., Sang. Bug. *sĕpu*, Tag. *sompit*, Minah. *sĕput*. enz. Voor 't Mal. geeft Klinkert *sumpitan*, Pijnappel en v. d. Wall *sumpit*. Het Tomini'sch heeft *sumpita*, evenals 't Wot. maar Bar. Par. *sopu*, Sad. *sumpi*, Nap. *humpi*, Loin. *soput*. Gor. *intupo*. Het achtervoegsel is ook hier plaatsaanduidend, terwijl het tevens den oorspr. sluitersluit voor afvallen heeft behoed.

baluwa „hoofdhaar” zie boven.

45. -i.

Dat hiervan slechts weinig voorbeelden zijn te geven, ligt waarschijnlijk aan den aard der Woordenlijst, (1) daar in 't algemeen slechts teksten ons in staat stellen over suffixen als Mal. -i, -kan, die bv. in 't Bar. zeer druk gebruikt worden, een oordeel uit te spreken.

Sada'sch. *bambai* „slaan”, Bug. *bábá*, *bábái*, Bar. *bobaki*, *bombali*;

lambui „dichtdoen”; van denzelfden stam Mak. *kebú*, Bug. *apú*;

kalupeí „vergeten”, van den stam *lupa* (Mal. Bat. enz.), Bug. *alupai*, Mak. *kalupai*. De *e* vóór *a* kan door invloed van de *i* zijn ontstaan, waaruit blijkt dat deze reeds tot den stam wordt gerekend. — Indien Dr. Fokker het Mal *lupa* terecht van Ind. *lopa* afleidt (Ind. Gids 1895, II, bl. 1430)), zou het woord uit het Mak. of Bug. in 't Wotu'sch zijn geraakt en hier geen plaats verdienen. Ik ben echter zoo vrij deze afleiding te betwijfelen, niet het minst ook om de bet. van *lopa* en den stam *lup* in 't Sanskrit.

Wotu'sch, *mompuaí* heeft waarsch. het suffix -i, daar het syn. *mompeoasi* „ondervragen” in 't Bar. met -i is afgeleid van *mompeoa* „vragen”, spec. een meisje ten huwelijk, wat n. l. eene bemiddelaarster (moeder, tante) doet. De *e* hoort in den Bar. vorm waarschijnlijk niet thuis. Zie § 23.

moberei „huwen” of liever „huwen met”, want voor „echtgenoot” wordt *to bere* opgegeven. Zie § 29.

Ongetwijfeld heeft -i in 't S. en W. dezelfde bet. als in 't Mak., Bug., Mal. enz. Dat de genoemde voorbeelden dit niet tegenspreken, geeft in dit geval reeds recht tot deze bewering. Waarschijnlijk komeu deze woorden niet meer zonder -i voor.

Telwoorden.

Deze zijn eene korte bespreking waard, daar zij eenige op-

(1) Bij 't Sada'sch zoowel als bij 't Wotu'sch is de „Blanco woordenlijst” van Holle (Batavia 1894) gebruikt.

merkingen uitlokken. Wij zullen eerst die in 't Sada'sch nagaan.

46. In 't algem. komen zij met de Mak. Bug. overeen, minder met die in 't Barée; althans in die telwoorden waarin 't Barée eenigszins ongewone vormen vertoont, wijken zij niet mede af, doch in die waarin 't Mak. en Bug. afwijken gaan zij mee.

1, *mesa*, Bar. Par. Nap. *isa*, met voorgevoegde *m*, en de *e* uit *i* ontstaan (plaatsverv. van de *pépèt*), of *isa* met *ma*-, dus *e* uit *ai* samengetrokken.

2, *daduwa*; reduplicatie, zooals Bar. Sar. Nap., niet Mak. of Bug.

3, *tolu*; geen reduplicatie meer; Nap. Mak. id.; Par. en Bar. reduplicateeren alle telwoorden 2-9; dus Par. *totolu*; de Bar. vorm wijkt af: *tatogo*.

4, *apa* en *pata*, de laatste vorm alleen in verbinding met een ander telw. of zelfst. n.w. Evenzoo is 't met Bar. en Par. *aopo* en *pata* en Mak. *apá*, Bug. *ěpá* en *pata*.

5, 6, *lima*, *anang* leveren niets bijzonders op.

7, *pitu*, sluit zich bij Bug. en de bergtalen aan; Bar. Par. reduplicateeren, *papitu*.

8, 9. *karuwa*, *kasera* onderscheiden zich van het Bug. *aruwá*, *aserá* door den klemtoon en door de *k* die, als de afleidingen van Dr. Matthes (Boeg. Sprk. bl. 152) juist zijn, moet voorgevoegd zijn. Hei Sada'sch heeft echter dikwijls eene *k* waar het Mak. (laat staan het Bug.) die niet heeft; verder is het bekend, dat de begin *k* dikwijls afvalt in het Bug. Het komt mij dan ook juister voor *karuwa* en *kasera* als oorspronkelijk te beschouwen en ze te vertalen met „tweede” en „eerste”, n.l. van 10 af gerekend. Deze wijze van omschrijven van de oorspronkelijke telwoorden *walu*, *sio* (of hunne varianten) is in de talen die deze woorden niet meer gebruiken de gewone en ook aan de afleidingen van Dr. Matthes ligt deze gedachte ten grondslag. *Sera* is te vergelijken met Mak. *sére* „één”, volgens Dr. Matthes samentrekking van *si bére*.

Het tusschenzetsel in *duwa-mpulo*, enz. is reeds § 19 besproken. Van de andere telwoorden verdienen nog opmerking

sasabu, overeenkomende met Bug. *sěbu*, Mak. *sábu*, Bar. Par. *sowu*, Nap. *sobu*. Onbekend is echter in Mak. Bug. het Sad. *sariu* vgl. § 7, Wot. *sariwu*, Bar. *sandiwu*, Nap. *handiwu*, voor 10.000, het woord dus dat in 't Jav. Mal. Bat. Sang. enz. voor 1000 dient. *Sowu* en *riwu* hebben een element *-wu* gemeen, 't welk herinnert aan Wot. *saliwu* „wolk” van den welbekenden wortel *wir*, *wur*, en aan de opmerking van v. d. Tuuk, dat 't Daïrische *gėlap* de getallen boven 10.000 aanduidt en 't Malegasi *alina* „nacht” voor 10.000 gebruikt.

Het vormen der *Rangtelwoorden* geschiedt door *ka-* en *-na*, welk laatste aanhechtsel het pron. suff. 3e pers. is; de gereduplicateerde stam blijft in dien vorm, evenals in 't Bar.ée. Dus *kadaduwana* „de tweede”, waarbij *-na* met ons lidwoord is vertaald, daar *ka-* het eigenlijk rangschikkende bestanddeel is, een zeer gewone functie van dit voorvoegsel, o.a. in 't Mak. en Bug.

Voor éénmaal, tweemaal heeft S. *pise*, *pinduwang*, welke laatste vorm geheel met het Mak. *pinruwang* overeenkomt. *Pise* ontbreekt in 't Mak. maar is een volkomen regelmatige vorm. Het vormende element is dus 't voorvoegsel *pi-*, de bekende bijvorm van *pa-* en bekend als vormer van rangtelwoorden in 't Jav. Mak. en Wot, zie beneden, §. 47.

47. Wotu'sch. De hoofdtelwoorden *sango*, *duwango*, *talungo*, *patango*, *anango*, *papitungo*, *uwalungo*, *sasiongo* bevatten allen een element *ngo* of *engo*, met onzekeren beginklinker, dat in 't Par. den vorm *ongu* heeft, bv. *sa-ongu* „één stuk”, naast *isa* „één” (onbenoemd). Ook 't Loinan'sch, dat intusschen niet tot de Bar. groep behoort, heeft *ango*, bv. *sáango*. Het Bar. kent *ogu*, als numeratief, zonder twijfel hetzelfde woord. Naast *duwango* wordt ook *duwa* opgegeven.

De vorm *alima*, dezelfde als in 't Bar., verdient opmerking. In 't Bar. zijn n.l. de telwoorden gereduplicateerd als zij met een medeklinker beginnen, de anderen hebben een *a* vóór den stam, dus eene vocalische reduplicatie. De vorm *alima* staat dus voor **lalima* in 't Bar. en zoo zal het in 't Wot. ook

wel zijn. Den ongeredupliceerden vorm hebben de met eenig subst. verbonden telwoorden, bv. *patogu* „vier stuks“, *pitumpuju*, 70. Maar het Wot. gebruikt bij 7, 8, 9 de gere-dupliceerde vormen; althans *uwaju* geldt aldus in 't Barée, want men zegt *wajumpuju* voor 80.

Verder valt op te merken dat bij de verbindingen met *pulo* „tiental“ geen tusschenzetsel gevonden wordt. Opmerking verdient de vorm *anapulo* „zestig“; naast *ana* in *anango* „zes“ komt dus *anama* voor. Alleen *santjowu* (*sa-n-sowu*) heeft een tusschenzetsel.

De Adverbia Numeralia worden gevormd met *pisa*, dus *sapisa*, *dopisa* „eenmaal, tweemaal“. Dit *pisa* kan niet anders gevormd zijn dan 't Sada'sche *pise* (§ 46) en bet. dus „eenmaal“ doch het heeft langzamerhand zijne kracht verloren en men heeft *sapisa* gezegd, dus ook *dopisa*, enz., waar *dua* in de lichtste lettergreep tot *do* werd samengetrokken.

Voor „de tweede“ vind ik *duwango* opgegeven. Het Wot'sch schijnt dus de hoofdtelwoorden ook als rangtelwoorden te gebruiken.

Voornaamwoorden.

48. Voor het *Sada'sch* heb ik de volgende opgaven:

Persoonlijke, 1° pers. e.v. *siena*.

m.v. *kami*, *kita*.

2° pers. e.v. *iko*.

m.v. *kamu*.

3° pers. e.m.v. *sija*.

Het pers. v. n. w. van den 1sten pers. e.v. en dat van den 3^{den} pers. hebben den naamwijzer *si*, een in 't S. minder gewone vorm dan *i*, dat b.v. in *iko* voorkomt. Het bestanddeel *ena* is wel uit *ina* ontstaan, dat wederom den naamwijzer heeft en dus tot *na* is terug te brengen, wat ook Dr. Matthes als grondvorm van het. Mak. *inàke* opgeeft (Mak. Spr. bl. 76, § 150). In *ina*, te meer toen het reeds als *ena* werd uitgesproken, zag men een grondvorm, vandaar opnieuw toevoeging van den naamwijzer; vgl. Sang. *id*, *isá*, *si* *siá*, en de S. Spraakkunst b. 237 aangehaalde analogien.

kami is exclusief, *kita* inclusief. Bij deze twee en bij *kamu* ontbreekt de naamwijzer.

iko heeft *ko*, uit *kau*, tot stam, 't Bug. heeft *iko*, Mak-*ikan*, Bar. *siko*, Par. *iko*.

De stam van *sija* is het bekende M. P. *ija*.

De gewone naamwijzer is in 't Sad. *i*, in 't Bar. eveneens. Soms hoort men 't, zonder bepaalde reden, met *si* afwisselen. In 't Bar. *siko*, *sija* en *sira* (een hoog woord voor *sija*, geen meervoud).

Den proclitischen vorm *ku-* van den 1sten pers. e.v. vóór bepaalde w.w. vormen kent ook het Sada'sch, bv. *kui-se-mo* „ik weet het al“, *kukutanai-ko* „ik vraag u“. Hieruit blijkt dat ook 't Sad. evenals 't Mak. en Bug. de korte vormen der pers. v. n. w. euclitisch achter de w.w. vormen voegt. Zie Matth. Mak. S. bl. 71, Bug. S. bl. 187.

Aanwijzende. 1° pers. *indei* „deze“.

2° pers. *iti* „die“

3° pers. *indedijo* „die daar, gene“.

Dit *indei* is een genasaleerde vorm naast Bar. *irei*, dat „hier“ beteekent en naast *sei* „deze“ staat. Van *irei* en *sei* is het zeker dat zij resp. een plaatsaanwijzend *ri*, *si* bevatten, ook voorhanden in *retu* en *setu*, aanw. v. n. w. van den 2^{den} pers. Zij staan voor *ritu* en *situ*; de *e* is uit *i* ontstaan, wat aan de uitspraak nog duidelijk te hooren is. *Indei* nu bevat hetzelfde element, evenzoo *indedijo*, waarvan de stam *dio* terug te vinden is in Bar. *ndjau* „daar“, met de bovengenoemde plaatsaanwijzers *rindjau*, *sindjau*. *Ndjau* en *dio* zijn id. met Bug. *ro*, Mak. *andjo*.

Iti gebruikt ook het Nap., maar in de bet. „deze“. 't Staat zonder twijfel tot *itu* (Bar. *setu*, *retu*, Par. *witu*, enz.) in dezelfde verhouding als Jav. *iki* tot *iku*.

49. In het Wotu'sch:

Persoonlijke: 1° pers. e.v. *jau*;

m.v. *jàmi*, *ita*,

2° pers. e.v. *ijo*;

m.v. *ita*;

3° pers. e.m.v. *sija*.

De naamwijzer is *i* behalve in *sija*. Ook de excl. vorm van den 1sten pers. m.v. heeft den naamwijzer. Over 't verlies van de *k* bij *au*, *ami*, *ita*, *iko*, vergel. § 5.

Den 2^{den} pers. m.v. heeft het W. feitelijk niet. Het opgegeven *ita* is id. met den 1sten pers. m.v. incl. Dit wordt bewezen door het Barée, waar de vorm van 't pron. poss. suff. 1° pers. m.v. incl. - *ta* luidt. *Banuwata* bet. dus „ons (mijn en uw) huis”; *anata* „ons (mijn en uw) kind”; *tanata* „ons aller land”. Maar uit beleefdheid gebruikt men dit achtervoegsel ook, waar men feitelijk - *ku* „mijn” of *mami* „ons” (niet uw) bedoelt. Inden iemand vraagt: *Banuwa-intjema sei?* „wiens huis is dit?” dan antwoordt de eigenaar: *Banuwata jau* „het is ons (mijn en uw) huis” en dit beteekent dan: „beschouw het ook als uw huis”, maar het moet verstaan worden als „mijn huis”. De beteekenis wordt dus verplaatst naar één van de beide partijen, die in (*ki*)*ta* begrepen zijn en zoo beteekent dus *anata* „uw kind”, als men beleefd spreekt. In het spraakgebruik heeft - *ta* dus de beteekenis gekregen van een zeer beleefd voornaamwoord van den 2^{den} pers. e.v., als bezittelijk voornaamwoord gebruikt (pron. pers. suff.); zoo wordt ook *kita* in de bet. van „UEd.” gebruikt. Daarnaast hebben zij ook hunne oorspronkelijke beteekenis bewaard. Het verband bepaalt dus of *anata* „ons kind” of „uw kind” en of *kita* „wij” of „UEd.” beteekent. Op deze wijze is ook het W. *ita* als 2° pers. m.v. te verklaren.

Als pron. suff. bezigt het W. 1° pers. - *ku*, 3° pers. - *na*. Verder heb ik geen opgaven. In *u-polingamo* „ik heb 't vergeten” ziet men den proclitischen vorm van het pron. pers. 1° pers. e.v.

Aanwijzende: 1° pers. *dini* „deze”,
2°, 3° pers. *diatu* „die”.

Beide woorden zijn samengesteld met *di*- dat met *ri* en in bet. ook met *si* is gelijk te stellen. *Ini* is uit Mal. Sang. enz. bekend genoeg. Den stam *atu* vindt men ook in Mak. *antu*; beider wortel *tu* heeft het Bug.; *itu* en *ritu* hebben een ander voorzetsel.

50. Partikels.

Het Sada'sch en Wotu'sch kennen beide de enclitica *-mo*, die in het Bar. druk gebruikt wordt. Het Mak. gebruikt als equivalent *ma* en *mo*, het Bug. *na*; zie de Woordenboeken van Dr. Matthes, resp. bl. 312 en 406. De verhouding tusschen *ma* en *mo* is in het Mak. Woordenboek etymologisch niet opgehelderd, daar *mo* niet uit *ma* + *a* of *i* kan ontstaan zijn. Het Barée *-mo* bevat geen voornaamwoord.

Zij beteekent 1° „al” en dient dus tot uitdrukking van het geëindigd zijn eener handeling, bv. *matemo anaku* „mijn kind is al gestorven”; *ndjoumo kabosenja* „het dorpshoofd is al heengegaan”. Deze bet. heeft het in de Sad. uitdrukkingen: *mondomo*, Wot. *molemo* „al genezen”, S. *masaemo* „al lang geleden”.

2° Verzachting van de Imperatief, om er een soort van optatief van te maken, bv. *ndjoumo ijaku* „ik ga eens heen, laat ik heengaan”, gewoon verzoek om afscheid; *kenimo sei* „breng dit eens”; *néemo ijaku mangkoni wawu* „laat ik geen varkensvleesch eten”; *owemo mompau -mpau* „houd eens op met spreken”. Deze bet. van 't Bar. *-mo* vindt men in 't Sad. *-mi*, Wot. *-me*, bv. *tunumi to dama* „steek het licht eens aan”; *matjapúmi* „reeds, al”, Wot. *purame*, Bar. *puramo*. S. *-pa*, W. *-po* bet., evenals 't Barée *-pa* „nog”, bv. S. *taepa* „nog niet”, W. *aedopo*, Bar. *barépa*; S. *mángkapa* „straks, vandaag nog”, W. *sajepo*, van *saje*, waarvan *sajeni* „vandaag”. Het *-ni* dat dit woord bevat vindt men terug in Bar. *naini* „straks” en van deze uitdrukking komt *nai* weer voor in Bar. *naipuwá* „overmorgen”, dat in 't Wot. *laipuwá* luidt. De klankwisseling *l - n* is vrij gewoon in de talen van Midden-Celebes. Wat *puwa* is kan ik niet beoordeelen; *naipata* bet. „na-overmorgen”, in welke uitdrukking *pata* „vier” is; men zegt in denzelfden zin: *togombingipa* „nog drie nachten”. Om 4 te krijgen zou men dus op zijn Romeinsch, den dag zelve moeten medetellen, maar dit is geen To Radja'sche manier; men rekent hier alleen bij nachten. Doorzichtiger is de Sada'sche uitdrukking *lumbongi* „overmorgen”, waarin *bongi* „nacht” is

en *lu-* de eerste lettergreep van *duwa*, met een tusschenzetsel.

Merkwaardig zijn nog de woorden voor „neen”. *S. tae*, *W. laedo*; naar de hier heerschende gewoonte wordt dus het *Sada*’sch *basa tae*, het *Wotu*’sch *basa laedo* genoemd: *To Sada motae*, *To Wotu molaedo*. *Tae* is wel uit *tāa* ontstaan, het „neen” der *Sausuërs* en der bewoners van de *Togian-Eilanden* (die intusschen niet dezelfde taal spreken). *Tāa* is een bijvorm van *tara*, het „neen” der *Parigiërs*, samengesteld uit *ta* en *ara* „zijn”, gelijk het *bara* der *Napuërs* uit *ba* en *ara* is samengesteld; de ontkenning *ba* vindt men weer in *barée*, want *rée* bet. „zijn”. Ook het „neen” der *To Besowa* en *To Bada* (die elk hun eigen dialect hebben) *tiara*, bevat *ara* en is het equivalent van *Mal. tiada*.

Laedo komt ook voor in de vormen *aedo* (*aedopo* „nog niet”) en *ado* (*ado usani* „ik weet niet”, *ado gēna* „niet genoeg”). *Ledo*, het „neen” der *Kailiers*, (1) is wel eene samentrekking van *laedo*; *ado* moet uit *aedo* zijn samengetrokken.

51. Eenige merkwaardige woorden en uitdrukkingen, tot nogtoe niet besproken, mogen hier eene plaats vinden.

Voor „onderwereld” heeft het *S. buriliu*, eene uitdrukking die met *Bug. uri lijung* overeenkomt, i. v. *lijung* door *Dr. Matthes* verklaard met „het onderste van de diepte”.

Liang, *Sad.* „graf op staken”. In het *Mak. Bug. Mal. Sang.* enz. is dit een bekend woord voor „grot, hol”, de gewone begraafplaats bij de *To Radja*’sche stammen. Dit zal dus ook wel de oorspr. bet. in het *Sad.* zijn.

Djali, *Sad.* „vloer”, bet. in het *Bug.* „mat” (*Bar. ali*, *Nap. ale*, *Gor. dale*). Zonder twijfel is *Bar. djoija* „vloer”, dat in ’t *Par. djaula* luidt, ontstaau uit *djaila* en dit, zoowel als ’t *Bar. djoija* is omgezet uit *djaliala*, d.w.z. *djali* met suffix *-a*.

To dama „licht, fakkel”, letterlijk „harsman” is eene omschrijving van het op *M. Celebes* gewone *silo*; *to* wordt veel gebruikt in ’t *Barée* tot omschrijving van namen van dieren die men niet noemen mag, bv. *to rate lée* „langhals”, voor *kando* „reiger”; *to makumba* „dikhuid” voor *baula* „buffel”, enz.

(1) Op de kaarten *Kajeli*.

Sero, Sad. „lepel” is de ongenasaleerde vorm van Mak. Bug. *sanrú*, Mal. *séndok*. De Mal. bijvorm *sudu(k)* vindt zijn wedergade in Bar. *suju*. Het Wot. *tinru* nadert meer den Bug. vorm; *s* is vóór *i*, *t* geworden.

Utang, Sad. bet. „groente, toespis”, evenals Loin, *utan*, Saus. Par. *uta*. Dat het intusschen hetzelfde woord is als Mal. enz. *utan*, bewijst de Barée uitdrukking *rajopo*, woorde-lijk „binnenste van 't bosch”, naast *ira-ngkadju* „boom-bladeren”, voor „groente” in gebruik. Het Wotu'sche *bu-adju* „groente” vindt zijn equivalent in 't Bug. *u-adju*.

Het Wot. *lauwe* „pap” schijnt den stam *uwe* „water” te bevatten. Indien die *la-* ident. is met Bar. *ra-*, *nda-*, dan beteekent het woord „met water aangemaakt, begoten, vermengd”. In dit geval is het een ander *la-* dan dat van § 26, 37.

Voor „sarong” vindt ik in het Sad. naast *sambu* (Bug. *sampu*) ook opgegeven *makundai*, 't welk beantwoordt aan 't Bug. *makunrai* „vrouw”, letterlijk „een sarong (*unrai*) dragend”. Hier is dus het kleedingstuk niet slechts genoemd naar het lichaamsdeel waaraan het gedragen wordt, maar zelfs naar de persoon die het draagt.

Tampija, W. „doerian”. Deze boom, die op Midden-Celebes vrij veel in het wild voorkomt, heet in 't Saus Par. Nap. *tamaduwe*, eene benaming die van het bij plantennamen zoo gewone voorvoegsel *ta* ontdaan, een syn. van 't Mal. *durian* geeft, daar Par. *duwe* 't equivalent van Mal. enz. *duri* is. De stam van *tampija*, n.l. *pija*, komt in 't Bar. en Par. voor in de bet. „ui”; indien deze woorden identisch zijn, moet de gelijkheid van benaming op den gelijksoortigen geur duiden.

Momonga, W. „pinang”. Het Bar. *momongo*, stam *pongo*, bet. zoowel „pinang” als „pinang enz. kauwen”. In 't Par. is *momongo* alleen dit laatste; de pinang heet daar eenvoudig *wua*, zooals zij in 't Lampongsch *buwah* (Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 17, bl. 570) heet. *Momongo* is wellicht id. met de vormen *mamingan* en *mamongan*, in Korn's Negrito-Woordenlijst onder „essen” opgegeven. De secund. stam *pangan*, dien Kern voor beide aanneemt is dan het Bar. *pongo*. Het Mal.

pinang doet daardoor eene omzetting of nasaal-verwisseling vermoeden, zoodat *pinang* voor *pingan* staan zou en 't Mal. *mëminang* dus met Negr. *mamingan* te vergelijken is en *pinang* 't Mal. equiv. is van Jav. *pangan*; tenzij men Mal. *pinang* met Jav. *kinang* hebbe gelijk te stellen, in welk geval het woord het infix -*in*- zou bevatten.

„Dom” is in 't Sad. en Wot. *bebe*. Het Bar. gebruikt het in de bet. van „gierig”, bv. *tau bebe apu* „niemand die vuur weigert”, het toppunt van onwelwillendheid, ook overdrachtelijk gebruikt voor iemand van wien men niets kan loskrijgen. En voor „mild” gebruikt het Bar. *pande*, dat ook in de bet. „baas, bedreven, kundig” voorkomt; *pande wujawa* „goudsmid”, *pande ase*, „ijzersmid”, *pande kadju* „timmerman”. De bet. in 't Bar. is dus niet de oorspronkelijke; ook Bug. heeft voor „dom” *bebé*, vgl. Mal. *bébal*.

Het bovenstaande is zeker zeer onvolledig, maar er zijn toch wel enkele conclusiën uit te trekken. De resultaten van het behandelde kunnen wij aldus samenstellen:

Het Sada'sch, dat ten N. aan 't Bada'sch (1) en ten Z. aan 't Bugineesch grenst, zal als bergtaal allicht ouderwetscher vormen vormen hebben dan het Bugineesch; het heeft dan ook nog meer van het Makassaarsch, dat iets ouderwetscher is in woordvorm dan 't Bug. De voornaamste punten van overeenkomst met Mak. (Bug.) zijn:

Half vocalisch –

a in plaats van *pëpët*, zooals 't Mak.

Voorkeur voor *nd* boven *nr*, zooals 't Mak.

Volledig stel palatalen.

Klemtoon verspringt bij suffigeering.

Klinker der 1° v. d. Tuuksche klankwet is *r*.

Telwoorden sluiten zich bij Mak, aan.

Met de Barée – groep komt 't Sada'sch overeen in 't gebruik der voorvoegsels.

't Niet meer als levend suffix gebruiken van *-a*.

(1) Tusschen het Sada'sch en Bada'sch ligt echter een stuk onbewoond land. Zie de kaart van den Heer Kruijt.

In woordvorm is 't Sada'sch dus meer Mak. Bug., in woordvorming meer Barée.

Het Wotu'sch, een zeer kleine taal, die nog niet door het Bug. van de Luwu'sche kust is verdrongen, grenst ten N. onmiddelijk aan 't Barée der To Lampu. Of het reeds eenigszins verboekineescht is, kan ik thans niet uitmaken; het sluit zich nauwer aan 't Bug. dan aan 't Barée aan, zooals blijkt uit:

Voorkeur voor *nr* boven *nd*.

Volledig stel palatalen.

Afwerping van de *k*.

Klemtoon.

Meer met 't Barée overeenkomend is:

Het gemis van den typ. medeklinker (in de helft der voorbeelden) bij de v.d. Tuuksche klankwet.

Gebruik der voorvoegsels.

Telwoorden.

Het Wotu'sch is daarenboven een vocalische taal en in 't algemeen minder ouderwetsch dan 't Sada'sch. Ook hier betreffen de punten van overeenkomst met 't Bugin. meer den woordvorm, die met 't Barée meer de woordvorming. Beide talen dus, 't Sadasch en 't Wotu'sch vormen den overgang tusschen 't Mak. en Bug. aan de eene, 't Barée en zijne naaste verwanten aan de andere zijde.

Posso, April 1897.

N. ADRIANI.